

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

De Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Prinses Irenestraat 6
2595 BD DEN HAAG

Datum 19 december 2025

Betreft Voortgang op diverse onderwerpen van het mestbeleid

Geachte Voorzitter,

Met deze brief informeer ik uw Kamer over de voortgang op diverse onderwerpen van het mestbeleid. Dit betreft het advies van de meststoffengezant naar aanleiding van exportmissies, het vervolg van Bemest op z'n best, de openstelling van de subsidie hygiëniserings- en drooginstallaties, het rapport 'Variabiliteit mineraal stikstofresidu en relatie met nitraatuitspoeling', de quickscan verwerken dierlijke mest in potgrond (en andere groeimedia), het emissiearm aanwenden van spuiwaters en kunstmest, Renure en de pilots mineralenconcentraat en kunstmestvrije Achterhoek, de voortgang protocol stikstofgat, de actualisatie excretieforfaits en de uitzondering voor het bovengronds aanwenden van runderdrijfmest. Met deze brief doe ik ook de toezegging af betreffende het areaal grasland¹ en doe ik twee moties af, namelijk de motie Pierik² betreffende het maken van afspraken te maken met lokale en provinciale overheden om de vergunningsverlening voor mestverwerking succesvoller te laten verlopen. Tevens doe ik de motie Grinwis c.s.³ af betreffende het opstellen van een degelijke analyse van de mestmarkt, die bijdraagt aan allereerst transparantie met betrekking tot het functioneren van de mestmarkt en haar deelmarkten en aan de hand van deze analyse het verder stappen zetten om de mestmarkt transparanter en beter te laten functioneren.

Advies meststoffengezant naar aanleiding van exportmissies

Naar aanleiding van mijn brief van 13 september 2024⁴ heb ik een meststoffengezant aangesteld om drie exportmissies te leiden met als doel het verkennen van de exportkansen naar kansrijke regio's voor Nederlandse organische meststoffen. De drie missies hebben plaatsgevonden naar het oosten van Frankrijk (juli 2025), het westen van Polen en het oosten van Duitsland (oktober 2025). In de bijlage vindt u het verslag van meststoffengezant de heer Knops met een nadere toelichting over het programma, de delegatie, de resultaten van deze exportmissies alsmede de bevindingen van de opzet van de mestmissies en de bijbehorende kansen en uitdagingen om de export van organische meststoffen naar voornoemde regio's te vergroten.

Allereerst spreek ik mijn waardering uit voor de heer Knops voor de voortvarende wijze waarop hij deze opdracht heeft opgepakt, uitgevoerd en zijn waardevolle aanbevelingen die hieruit zijn voortgekomen. Daarnaast wil ik graag mijn dank uitspreken aan alle

¹ Kamerstukken II, 2024-2025, TZ202503-060.

² Kamerstukken II, 2024-2025, 36618, nr. 38.

³ Kamerstukken II, 2024-2025, 33037, nr. 570.

⁴ Kamerstukken II, 2024-2025, 33037, nr. 559.

deelnemers aan de exportmissies en het LVVN Attaché Netwerk, die door het delen van hun kennis en ervaringen een belangrijke bijdrage hebben geleverd aan de totstandkoming van de missies en deze aanbevelingen. Uit het verslag komen drie belangrijke aanbevelingen:

- De publiek-private samenstelling van de exportmissie onder leiding van een aangestelde missieleider heeft haar toegevoegde waarde laten zien aan de bezochte regio's. Dit biedt tevens kansen om dit verder uit te bouwen. Stel daarom, in samenwerking met de betrokken landbouwattachés, een gecoördineerd plan van aanpak op om de exportkansen voor organische meststoffen zo effectief mogelijk te benutten.
- Zet in op een samenwerking met kennispartners en het bedrijfsleven om de kennis over wet- en regelgeving voor de toelating van organische meststoffen te verbeteren.
- Investeer in importerende landen in kennisontwikkeling over de toegevoegde waarde van Nederlandse organische meststoffen door middel van pilots. Laat de voordelen van (Nederlandse) organische mest duidelijk zien door samen te werken met Nederlandse ondernemers, Nederlandse kennisinstellingen, lokale overheidsinstanties en kennisinstellingen en het landbouwattachénetwerk.

Op korte termijn zal ik naar aanleiding van deze aanbevelingen in gesprek gaan met het LVVN Attaché Netwerk van Frankrijk, Polen en Duitsland om verder te spreken over het vervolg van deze drie exportmissies.

Zoals ik uw Kamer eerder heb geïnformeerd, is de heer Knops naast deze opdracht ook werkzaam geweest als verkenner naar kansen en knelpunten in de vergunningverlening voor mestverwerking en -vergisting. Over deze verkenning heeft hij in twee rapporten adviezen uitgebracht, hiervoor verwijs ik graag naar mijn brief van 16 september 2025.⁵

Naar aanleiding van deze adviezen zijn diverse acties in gang gezet.

- Zo wordt ingezet op het vergroten van kennis en inzicht, onder meer via het RVO-expertisecentrum Groen Gas, in samenwerking met het ministerie van KGG.
- De verkenner heeft onder meer aangegeven dat goedkeuring van Renure randvoorwaardelijk is voor het benutten van de kansen voor het opschalen van mestverwerking en mestvergisting. Zoals uw Kamer weet ben ik in verband met de verwachte Europese goedkeuring van Renure bezig met de benodigde voorbereidingen voor de implementatie van het Renure-voorstel in Nederland.⁶ Hiermee ontstaan ook nieuwe kansen voor het vergroten van de capaciteit van mestverwerking en mestvergisting.
- De verkenner constateerde bovendien dat provincies positief staan tegenover een proces om samen met het Rijk afspraken te maken over versnelling. Hiermee heb ik invulling gegeven aan de motie Pierik.⁷ De adviezen van de verkenner neem ik daarom waar mogelijk mee in de bestaande samenwerking met provincies en andere decentrale overheden, met behoud van de bestaande bevoegdheden. Bijvoorbeeld via de gestarte 'extra rijksinzet voor gebieden en boerenerven', waarin het Rijk zich actief richt om bij de uitvoering verdere versnelling te realiseren. Afhankelijk van de door provincies ervaren knelpunten kan dit bijvoorbeeld betrekking hebben op het nemen van regie op lopende

⁵ Kamerstukken II, 2025-2026, 33037, nr. 610.

⁶ Kamerstukken II, 2025-2026, 22112, nr. 4200.

⁷ Kamerstukken II, 2024-2025, 36618, nr. 38.

acties van meerdere overheden en vervolgstappen rondom complexe vergunningverleningstrajecten⁸. Over het vervolg van deze inzet informeer ik uw Kamer afzonderlijk.

Deze acties worden uitgevoerd met inachtneming van de door de verkenner benoemde randvoorwaarde dat voldoende stikstofruimte beschikbaar moet zijn voor vergunningverlening in de volle breedte. Ik ben de heer Knops zeer erkentelijk voor de wijze waarop hij beide opdrachten binnen mijn Aanpak Mestmarkt heeft vervuld en voor de waardevolle bijdragen die hij daarmee heeft geleverd aan de verdere ontwikkeling van deze aanpak.

Vervolg programma Bemest op z'n best

De afgelopen jaren is binnen het programma 'Bemest op z'n Best' (hierna: het programma) onderzoek gedaan naar technieken die emissies bij mestaanwending verder beperken ten opzichte van bestaande technieken zoals de zodenbemester. Met de emissiearme aanwendingstechnieken wordt beoogd de verliezen van stikstof en fosfaat naar grond- en oppervlaktewater en van ammoniak naar de lucht door mestaanwending te verminderen. In het programma d.d. juli 2021 werd zowel gekeken naar de huidige toepassing van drijfmest en nieuwe meststromen, als naar de verwachting hiervan voor de komende tien jaren.

Het programma kende de volgende twee hoofddoelstellingen:

- 1) ontwikkeling van innovatieve technieken die tot een halvering leiden van de ammoniakemissie (ten opzichte van de zodenbemester); en
- 2) het verkrijgen van een breed draagvlak van nieuwe technieken en daarmee een hoge implementatiegraad.

Omdat er een beperkte bedrijfseconomische prikkel is voor agrariërs en loonwerkers om bemestingstechnieken door te ontwikkelen waarmee emissies verder kunnen worden teruggedrongen, werd de betrokken ondernemers de ruimte te gegeven hun ideeën in vertrouwen te delen, en het onderzoek onder geheimhoudingsplicht van de onderzoekers uit te voeren.

Op 19 november jl. zijn de resultaten van het onderzoek met mij gedeeld en is het rapport aan mij overhandigd. En op 26 november jl. zijn de resultaten gepresenteerd tijdens de Rundvee & Mechanisatie Vakdagen in Gorinchem. Uit het onderzoek komt een aantal perspectievolle technieken naar voren die geschikt zijn om te toetsen in praktijkpilots. Ondanks het mooie resultaat van het programma (zie bijlage) bestaat er echter nog steeds een geringe prikkel om te investeren in de doorontwikkeling en afname van nieuwe bemestingstechnieken.

Binnen het programma is daarnaast veel aandacht besteed aan het leggen van verbinding met de praktijk, van machinebouwers tot machinisten. Deze aanpak is zeer waardevol en nuttig gebleken.

Ik vind de uitkomsten van het programma perspectievol. Om die reden ben ik voornemens een vervolg van het programma te faciliteren. Het gaat daarbij om het verder onderzoeken van succesvolle technieken op hun werking en effectiviteit in de praktijk. In overleg met betrokken partijen zal ik de verdere invulling bepalen. Ook heb ik het voornemen⁹ om een subsidieregeling te ontwikkelen om brede toepassing van

⁸ Kamerstukken II, 2025-2026, 35334, nr. 415.

⁹ Kamerstukken II, 2024-2025, 36725-XIV, nr. 4.

succesvolle technieken te stimuleren. Door middel van deze subsidieregeling kunnen emissiearme aanwendingstechnieken de komende jaren aangejaagd worden.

Openstelling van de subsidie hygiëniserings- en drooginstallaties

Op 1 december is de subsidieregeling hygiëniserings- en drooginstallaties (hierna: HDI, Stcrt. 2025, 39580) met een beschikbaar budget van € 7,5 miljoen opengesteld. Het doel van de subsidieregeling is om de hoeveelheid exportwaardige mest door middel van hygiëniserings- en/of drogen te verhogen en de druk op de mestmarkt te doen afnemen. De subsidieregeling is in de Kamerbrief Aanpak mestmarkt¹⁰ aangekondigd als een maatregel om de export van mest te verhogen. Aan de export van mest worden vanuit Europese regelgeving^{11,12} eisen gesteld ten aanzien van veiligheid en hygiëne. Intermediaire ondernemingen - ook wel mestverwerkers genoemd - kunnen in het kader van HDI onder voorwaarden subsidie aanvragen ter ondersteuning van de investering in een hygiëniserings- en/of drooginstallatie om daarmee te voldoen aan de Europese vereisten. Uit de jaarlijkse rapportage van het NCM over 2024¹³ blijkt dat van de vergunde mestverwerkingscapaciteit gemiddeld 74% daadwerkelijk wordt benut. Daarom vormen bestaande intermediaire ondernemingen de doelgroep van de subsidieregeling, zodat al op korte termijn het gewenste resultaat – uitbreiding van de hoeveelheid exportwaardige mest – gerealiseerd kan worden. Omdat pluimveemest nauwelijks bijdraagt aan de druk op de mestmarkt - het merendeel wordt al verwerkt en buiten de Nederlandse landbouw afgezet - is de subsidieregeling met name gericht op het verhogen van de verwerkingscapaciteit van drijfmest van andere diersoorten. Deze mag voor niet meer dan 50 procent uit pluimveemest bestaan. Intermediaire ondernemingen die belangstelling hebben kunnen tot en met 27 februari 2026 een subsidieaanvraag indienen.¹⁴

¹⁰ Kamerstukken II, 2024-2025, 33037, nr. 559.

¹¹ Verordening dierlijke bijproducten (Verordening (EG) nr. 1069/2009).

¹² Verordening (EU) nr. 142/2011 tot uitvoering van Verordening (EG) nr. 1029/2009.

¹³ <https://www.mestverwaarding.nl/kenniscentrum/4622/landelijke-rapportage-en-inventarisatie-export-en-verwerking-dierlijke-mest-2024>.

¹⁴ <https://www.rvo.nl/subsidies-financiering/hdi>.

Onderzoeksresultaten transparantie mestmarkt

In mijn brief van 7 maart jl.¹⁵ heb ik aangekondigd SEO Economisch Onderzoek (verder SEO) te laten doen naar het functioneren van de mestmarkt. Hierbij stuur ik u dit onderzoek en geef ik uitvoering aan mijn toezegging hierover en de motie Grinwis c.s..¹⁶

Uit het onderzoeksrapport van SEO 'Werking van de mestmarkt' komt naar voren dat er geen aanwijzingen zijn gevonden dat er sprake is van een gebrek aan concurrentie door marktmacht in de mestmarkt. Er zijn namelijk veel marktpartijen op de mestmarkt, er is geen opvallende hoge concentratiegraad en er zijn weinig barrières om toe te treden. Uit het onderzoek komt wel, dat er sprake is van onvolledige informatie op de mestmarkt. Echter, uit interviews zijn geen signalen naar voren gekomen dat een gebrek aan transparantie leidt tot nadelige maatschappelijke effecten, zoals hogere transactiekosten, een inefficiënte verdeling van het aanbod of gebrek aan marktvertrouwen. In aanvulling daarop geeft SEO aan dat verandering van mestafzetprijzen geen reden is tot overheidsingrijpen op de mestmarkt zonder dat er signalen zijn dat de markt niet goed werkt.

Voor veehouders die worden geconfronteerd met hoge mestafzetprijzen, hebben mestafzetprijzen gevolgen voor hun inkomen. Dat is voor deze ondernemers pijnlijk en daarom span ik mij er ook voor in om de druk op mestmarkt te verlagen als eerder aangekondigd.¹⁷ Omdat SEO aangeeft dat de hogere mestafzetprijzen een gevolg zijn van marktwerking en het rapport geen aanleiding geeft tot ingrijpen in de mestmarkt, ben ik op dit moment niet voornemens stappen te nemen in die richting.

Rapport 'Variabiliteit mineraal stikstofresidu en relatie met nitraatuitspoeling'

In het kader van de ontwikkeling van het systeem voor bedrijfsgerichte doelsturing, werk ik momenteel samen met sectorpartijen (vertegenwoordigd in een hiervoor opgericht consortium) aan de inrichting van een systeem voor doelsturing op nitraat in het bovenste grondwater. In mijn Kamerbrief van 14 juli jl.¹⁸ heb ik u geïnformeerd over de eerste contouren voor het voorgenomen ingroeipad voor bedrijfsgerichte doelsturing op grondwaterkwaliteit in het concept 8^e actieprogramma Nitraatrichtlijn. Het doelsturingssysteem zal worden uitgewerkt op basis van twee indicatoren voor nitraatuitspoeling: het mineraal stikstofresidu (hierna: N-mineraal) en het stikstofbodemoverschot.^{[1][1]} Deze indicatoren bieden inzicht in het risico op nitraatuitspoeling naar het bovenste grondwater. Op basis van de uitkomsten en metingen van deze twee indicatoren verkrijgen agrariërs inzicht in het risico van nitraatuitspoeling op hun bedrijf en kunnen zij hierop sturen.

Aan onderzoekers van Wageningen University & Research (WUR) is gevraagd op basis van de nu beschikbare kennis een eerste analyse uit te voeren naar de relatie van het N-mineraal met nitraatuitspoeling, al dan niet in combinatie met het stikstofbodemoverschot. Voor deze opdracht is gebruik gemaakt van bestaande literatuur en van een aantal recente data over N-mineraal, het stikstofbodemoverschot en de nitraatconcentratie in uitspoelend grondwater. De uitkomsten van deze analyse zijn bijgevoegd als bijlage bij deze Kamerbrief.

¹⁵ Kamerstukken II, 2024-2025, 33037, nr. 586.

¹⁶ Kamerstukken II, 2024-2025, 33037, nr. 570.

¹⁷ Kamerstukken II, 2024-2025, 33037, nr. 559.

¹⁸ Kamerstukken II, 2024-2025, 33037, nr. 607.

^{[1][1]} Kamerstukken II, 2024-2025, 33037, nr. 607.

Uit het onderzoek komt naar voren dat er een positieve relatie bestaat tussen het N-mineraal en de nitraatuitspoeling: over het algemeen neemt de nitraatconcentratie toe als het N-mineraal toeneemt. Wel wordt vastgesteld dat er een aanzienlijke variatie is in het gemeten N-mineraal. Hiervoor worden verschillende oorzaken aangedragen zoals de verschillen in gewastype, grondsoort en grondwaterstand, maar ook het management van de agrariër. Deze bevindingen worden meegenomen in het nader uit te zetten onderzoek naar streefwaarden voor het N-mineraal. Met deze streefwaarden zullen agrariërs in het kader van het voorgenomen ingroeipad voor doelsturing op grondwaterkwaliteit moeten gaan sturen op verbetering van de grondwaterkwaliteit.

Aangezien de relatie tussen het N-mineraal en de nitraatconcentratie nog veel variatie bevat, is het van belang dat in de aankomende jaren meer gegevens worden ingewonnen over zowel het N-mineraal als de nitraatconcentratie en de relatie tussen beide, alsook over het stikstofbodemoverschot. In de komende jaren zal ik dit verder laten onderzoeken met onder andere de informatie die wordt verkregen in het voorgenomen ingroeipad voor bedrijfsgerichte doelsturing op grondwaterkwaliteit.

Verwerken dierlijke mest in potgrond (en andere groeimedia)

Zoals aangegeven in mijn brief van 7 maart jl.¹⁹ heb ik een quickscan laten uitvoeren door Wageningen University and Research (WUR) waarbij via een literatuurstudie en navraag bij relevante partijen een overzicht wordt verkregen van de mogelijkheden en belemmeringen bij het verwerken van dierlijke mest in potgrond en andere groeimedia. De quickscan is als bijlage bij deze Kamerbrief gevoegd.

In de quickscan worden de mogelijkheden beschreven om producten uit dierlijke mest in te zetten in producten die worden gebruikt binnen de tuinbouw. WUR concludeert dat, alhoewel er een vraag is naar hernieuwbare materialen in potgrond en groeimedia, er momenteel beperkte kansen zijn om mestproducten in te zetten als component in groeimedia vanwege aanzienlijke technische, juridische en markttechnische beperkingen.

In het onderzoek is gekeken naar de eigenschappen van dierlijke mestproducten in relatie tot de eisen die bij toepassing van verschillende componenten, zoals dierlijke mest, in potgrond en substraten worden gesteld aan deze componenten. Daaruit blijkt dat veel producteisen die bekend moeten zijn voor het gebruik als (component in) potgrond niet worden gemeten in de mestproducten. Bovendien blijkt dat de kwaliteit van dierlijke mest per veehouder en in de tijd, sterk varieert. Ook komt er naar voren dat de gehalten van kalium, chloor, en voor sommige producten ammonium, in verwerkte dierlijke mest te hoog kunnen zijn voor toepassing in potgrond. Daarnaast zijn er risico's waar nog weinig meetgegevens van beschikbaar zijn, maar die wel te verwachten zijn, zoals residuen van diergeneesmiddelen, pathogenen in de mest of Q-organismen (plantziekten en pathogenen). Deze variaties in mestsamenstelling, te hoge gehalten van bepaalde stoffen en de onbekende risico's beperken de toepasbaarheid van dierlijke mest in groeimedia vanwege de risico's die dit met zich meebrengt bij de teelt van gewassen.

Ook is gekeken naar de mogelijkheden om de mest te bewerken (bijvoorbeeld door thermische verhitte of vergisting). Voor gebruik als (component in) potgrond zal namelijk een combinatie van verwerkingsstappen noodzakelijk zijn, waarmee het

¹⁹ Kamerstukken II, 2024-2025, 33037, nr. 586.

eindproduct gehygiëniseerd, gestabiliseerd en gespoeld is. Het rapport concludeert dat zelfs na deze verwerkingsstappen dierlijke mest slechts in beperkte percentages gebruikt zal kunnen worden, om de streefwaardes voor zouten en verontreinigingen niet te overschrijden.

Naast het literatuuronderzoek, hebben de onderzoekers ook gesprekken gevoerd met bedrijven in de potgrond- en substraatsector. Uit deze gesprekken komt naar voren dat er binnen de sector nog nauwelijks gebruik wordt gemaakt van dierlijke mest omdat potgrondbedrijven streven naar een hoge kwaliteit, daarvoor brengt dierlijke mest te veel risico's met zich mee. Uit de gesprekken komt ook naar voren dat er juridische belemmeringen zijn. Bedrijven worden namelijk snel aangemerkt als mestverwerker wanneer zij dierlijke mest toevoegen aan hun producten. Dat leidt er vervolgens toe dat zij aan aanvullende eisen moeten voldoen en een passende vergunning moeten aanvragen.

Tenslotte concludeert WUR wel dat met inzet van de sector, RHP (certificeerder potgrond en substraten) en de overheid wel de mogelijkheden kunnen worden vergroot om dierlijke mest toe te passen in groeimedia. Op basis van de onderzoeksresultaten zullen dan ook vervolggesprekken worden gevoerd met verschillende sectorpartijen, waaronder de Vereniging van Potgrond- en Substraatfabrikanten (VPN) maar ook LTO, om met hen de bevindingen uit de quickscan te bespreken en te bezien in hoeverre er bereidheid bestaat om hier gezamenlijk een vervolg aan te geven.

Emissiearm aanwenden van spuiwaters en ureumhoudende kunstmest

In mijn brief van 16 september jl.²⁰ is aangekondigd dat per 1 januari 2027 spuiwaters en ureumhoudende kunstmest emissiearm aangewend moeten gaan worden. Dit om efficiënt nutriëntengebruik te bevorderen en ammoniakemissies te voorkomen. Daarmee kan naar verwachting 1.2 tot 2 Kton ammoniakemissie gereduceerd worden. Dit besluit is genomen op basis van uitkomsten van een advies van WUR over de best beschikbare technieken voor het aanwenden van spuiwaters en ureumhoudende kunstmest. Aanleiding voor de adviesaanvraag was het voorstel voor Renure van de Europese Commissie waarmee bepaalde verwerkte meststoffen uit dierlijke mest, waaronder spuiwaters uit mestverwerking, boven de norm van 170 kg N per hectare mogen worden toegepast. In het voorstel van de Europese Commissie wordt voorgeschreven dat deze Renure-meststof emissiearm dient te worden aangewend. Het advies van WUR op de kennisvraag is als bijlage bij deze brief gevoegd.

Het gebruik van best beschikbare technieken is nu al voorgeschreven bij het op- of in de bodem brengen van dierlijke meststoffen en zuiveringsslib. In het 'BBT-document emissiearm aanwenden versie 1.0'²¹ staan deze best beschikbare technieken beschreven. Deze technieken worden voorgeschreven om ammoniakemissies naar de lucht te beperken. Voor het aanwenden van spuiwaters en kunstmest zijn nog geen best beschikbare technieken voorgeschreven. In de afgelopen jaren is het gebruik van ureumhoudende kunstmeststoffen substantieel gestegen. Momenteel is het voorstel ten aanzien van Renure in de fase van formele besluitvorming. De verwachting is dat, mocht deze fase positief worden afgesloten, het gebruik van spuiwaters als Renure-meststof zal toenemen (na implementatie van het Renure-voorstel in nationale regelgeving).

²⁰ Kamerstukken II, 2025-2026, 35334, nr. 413.

²¹ Stcrt. 2024, 12699.

Op basis van het advies van WUR zal worden gewerkt aan regelgeving ten behoeve van het voorschrijven van best beschikbare technieken bij het aanwenden van spuiwaters en ureumhoudende kunstmest. Voor de voorgenomen wijzigingen in het 'BBT-document emissiearm aanwenden' zal via een nog op handen zijnde internetconsultatie begin 2026 de gelegenheid geboden worden om op het voornemen te reageren.

Ik ben voornemens voor toepassing van vloeibare ureum als bladbemesting een uitzondering te maken en daarvoor geen emissiearme aanwendingstechniek voor te schrijven. Bladbemesting wordt onder andere in de aardappelteelt en de fruitteelt toegepast, de giften zijn beperkt (tot 5-10 kg/ha). Vanwege deze lage doseringen en omdat ammoniakverliezen bij bladbemesting laag zijn door de directe opname van ureum door het blad worden ammoniakemissies naar de lucht al beperkt.

Renure, pilots mineralenconcentraat en kunstmestvrije Achterhoek

Met mijn brief van 19 december 2025 heb ik de Tweede Kamer geïnformeerd over de voortgang van het 8^e actieprogramma. In het 7^e actieprogramma zijn de pilot mineralenconcentraat en de pilot Kunstmestvrije Achterhoek opgenomen om ervaring op te doen met productie, handel en gebruik van bemestingsproducten uit dierlijke mest (zgn. Renure criteria). Naar verwachting zal, na instemming van de Raad en het Europees parlement, in de Europese Unie worden ingestemd met de toelating van Renure-meststoffen als kunstmestvervanger en zal deze mogelijkheid in de eerste helft van 2026 verwerkt zijn in Nederlandse regelgeving.

Om geen gat te laten vallen tussen de pilot mineralenconcentraat en de pilot Kunstmestvrije Achterhoek uit het 7^e actieprogramma en de inwerkingtreding van de algemene Nederlandse regelgeving, en de continuïteit binnen de keten te waarborgen, is voorzien in een overgangssituatie voor producenten en afnemers van Renure-meststoffen die in 2025 deelnamen aan de pilots. Deze overgangssituatie geldt vanaf het moment van inwerkingtreding van de Renure-wijziging van de Nitraatrichtlijn (naar verwachting begin januari 2026) tot zes weken na inwerkingtreding van de Renure-regeling, of – als dat eerder is – tot het moment dat de producent is geregistreerd of gecertificeerd. De overgangssituatie geldt voor bedrijven die in 2025 deelnamen aan de pilots. Daarbij gelden de voorwaarden en voorschriften van de eerdere pilots, de voorwaarden uit de aangepaste Nitraatrichtlijn én van de notificatieversie van de beoogde Renure-implementatieregeling. Het gaat daarnaast om onder andere de volgende voorwaarden en voorschriften:

- Producenten van mineralenconcentraat blijven gedurende de overgangsperiode dezelfde mestcode, 120, gebruiken voor het melden in rVDM.
- De overgangssituatie geldt pas nadat het voorstel voor de aanpassing van de Nitraatrichtlijn voor de toepassing van Renure formeel in werking is getreden. Dit zal naar verwachting een datum begin januari 2026 zijn.
- De Renure-meststoffen kunnen, in lijn met het voorstel voor Renure, tot maximaal 80 kilogram stikstof per hectare extra worden gebruikt bovenop de norm voor stikstof uit dierlijke mest. De Renure-meststoffen kunnen voor inwerkingtreding van de Renure-regeling bovenop de gebruiksnorm dierlijke mest worden gebruikt, tellen bovendien óók mee voor de 80 kilogram die per kalenderjaar en per hectare bovenop de gebruiksnorm dierlijke mest mogen worden gebruikt, als de nationale regeling die uitvoering geeft aan de Europese Renuretoelating (de Renure-implementatieregeling) in werking is getreden.

De voornoemde deelnemers aan de pilots zullen op korte termijn nog nader worden geïnformeerd over de exacte voorwaarden.

Voortgang protocol stikstofgat

Eerder heb ik de Kamer meegedeeld dat het goed mogelijk lijkt om een protocol stikstofgat te ontwikkelen.²² Inmiddels is met inbreng van expertise van Wageningen University & Research een concept opgesteld. Het concept is zodanig representatief, controleerbaar en verifieerbaar van opzet dat het voldoende waarborgen lijkt te bieden om (1) aan te tonen dat er sprake is van bedrijfsspecifiek stikstofverlies en (2) om de bedrijfsspecifieke stikstofproductie te berekenen.

Ik heb de Commissie Deskundigen Meststoffenwet gevraagd een review uit te voeren op het concept protocol stikstofgat. Ook ben ik voornemens om het concept protocol parallel aan de review in de komende periode te bespreken met sectorpartijen. Ik verwacht dat het protocol stikstofgat vervolgens in de zomer van volgend jaar kan worden vastgesteld en daarna via RVO beschikbaar kan worden gesteld.

Na vaststelling kan het protocol stikstofgat als hulpmiddel gebruikt worden door melkveehouders die een beroep willen doen op de vrije bewijsleer. De belangrijkste voorwaarden hiervoor zijn:

- de beschikbaarheid van voldoende, representatieve mestanalyses van de onbewerkte, eigen drijfmest die wordt aangewend of wordt afgevoerd; en
- het gebruik van de Handreiking BEX om de bedrijfsspecifieke excreties te berekenen.

Actualisatie excretieforfaits

Op vrijdag 14 november 2025²³ heb ik de Kamer geïnformeerd over mijn voornemen om per 1 januari 2026 de excretieforfaits en stikstofcorrectiefactoren te actualiseren voor die diercategorieën waarop het fosfaatrechtenstelsel niet van toepassing is. Daartoe heb ik een wijzigingsregeling van bijlage D van de Uitvoeringsregeling meststoffenwet (hierna: Urm) voorbereid, waarvan het ontwerp in de periode van 17 november 2025 tot 2 december 2025 voor internetconsultatie heeft voorgelegen.

Ondanks de beperkte duur van de consultatieperiode heb ik meer dan 180 reacties ontvangen. Naast een opmerking over de duur van de consultatieperiode zelf werd in veel reacties ook opgemerkt dat de periode tussen het bekend worden van het voornemen tot wijziging van bijlage D van de Urm en het van kracht worden van die wijziging te kort is om zich voor te bereiden op de gevolgen van die wijziging en de bedrijfsvoering daarop aan te passen. Verschillende veehouders gaven bovendien aan dat de gevolgen van de verhoging van de excretieforfaits en stikstofcorrectiefactoren voor hun bedrijf aanzienlijk zijn. Ook werd in een aantal reacties kanttekeningen geplaatst bij de onderbouwing van de door de Commissie Deskundigen Meststoffenwet geadviseerde wijzigingen.

Dit alles heeft mij doen besluiten om af te zien van mijn voornemen om per 1 januari 2026 over te gaan tot actualisatie van de excretieforfaits en stikstofcorrectiefactoren voor diercategorieën waarop het fosfaatrechtenstelsel niet van toepassing is, maar daarvoor meer tijd te nemen. De komende periode wil ik benutten om de naar voren gebrachte bezwaren te bestuderen, de door mij voorbereide wijzigingsregeling zo nodig

²² Kamerstukken II, 2024/25, 33 037, nr. 600.

²³ Kamerstukken II, 2025/26, 35 334, nr. 420.

aan te passen en een ontwerp daarvan opnieuw in internetconsultatie te brengen. Hierbij zal ik de verschillende sectoren betrekken.

Uitzondering bovengronds aanwenden van runderdrijfmest

In mijn brief van 16 september jl.²⁴ heb ik uw Kamer geïnformeerd over de internetconsultatie van een besluit tot wijziging van het Besluit activiteiten leefomgeving en de Omgevingsregeling waarmee het bovengronds aanwenden van runderdrijfmest onder voorwaarden wordt toegestaan. Ook heb ik in die brief aangegeven dat ik eerst het definitieve rapport afwacht van het praktijkonderzoek naar de milieueffecten van het bovengronds aanwenden van runderdrijfmest. Op basis van de uitkomsten van dat rapport zal ik een besluit nemen over de voortzetting van de mogelijkheid voor bovengronds uitrijden onder het stelsel van de Omgevingswet. De oplevering van het rapport heeft helaas vertraging opgelopen, waardoor het niet nog dit jaar, maar pas begin volgend jaar definitief zal worden opgeleverd. Om een zorgvuldig besluit te kunnen nemen, wil ik eerst dat rapport afwachten.

Het besluit waarmee het bovengronds aanwenden van runderdrijfmest kan worden toegestaan, zal moeten worden voorgehangen bij uw Kamer en de Eerste Kamer (artikel 23.5 Omgevingswet). Ook zal het voor advies aan de Raad van State moeten worden voorgelegd. Dit betekent dat er voor de start van het mestseizoen (16 februari) wellicht geen duidelijkheid zal zijn over voortzetting van de uitzonderingsmogelijkheid voor bovengronds uitrijden. Tot het moment van besluitvorming na oplevering van het rapport, wordt bovengronds aanwenden van runderdrijfmest in 2026 voortgezet (gedoogsituatie) onder dezelfde voorwaarden en voorschriften als in 2025.

Ontwikkeling areaal grasland

Ik heb uw Kamer toegezegd u aan de hand van de cijfers over 2025 te informeren over op welke schaal grasland in bouwland wordt omgezet en over het feit of daar significante verschuivingen in te zien zijn.²⁵ Ik heb deze toezegging gedaan naar aanleiding van zorgen in de Kamer over de negatieve gevolgen voor de waterkwaliteit en waterkwantiteit van veranderingen in het agrarisch grondgebruik en dan met name de omzetting van grasland naar andere teelten zoals akkerbouw, bometeelt en bollenteelt. De eerste voorlopige cijfers van het CBS over het areaal grasland in 2025 zijn 30 september 2025 gepubliceerd. Ik informeer u hierbij over de ontwikkelingen in arealen waarmee ik invulling geef aan mijn toezegging.

Tabel 1 bevat het gebruik van het areaal cultuurgrond in Nederland. De cijfers voor 2025 zijn de meest recente, maar voorlopige, cijfers van het CBS over 2025.

In tabel 2 is het verschil in gebruik weergegeven. Reeks A betreft het verschil in gebruik in 2024 ten opzichte van 2020. Dit is de reeks waarover ik u op 18 juni 2025 jl.²⁶ heb geïnformeerd. Reeks B geeft het verschil weer tussen 2025 en 2024. Reeks C betreft het verschil in gebruik in 2025 ten opzichte van 2020.

Tabel 1

Cultuurgrond in ha.	2020	2021	2022	2023	2024	2025*
---------------------	------	------	------	------	------	-------

²⁴ Kamerstukken II, 2024-2025, 33037, nr. 610.

²⁵ Kamerstukken II, 2024-2025, TZ202503-060.

²⁶ Kamerstukken II, 2024-2025, 36725-XIV, nr. 12.

Akkerbouw	526.840	525.750	534.710	547.420	530.650	547.020
Tuinbouw open grond	93.130	94.810	95.410	92.410	91.700	91.550
Tuinbouw onder glas	10.080	10.550	10.640	10.150	10.040	10.320
Groenvoedergewassen	206.860	197.220	194.050	195.260	203.970	198.220
Grasland	977.540	983.580	969.570	957.760	962.140	955.240
Totaal cultuurgrond	1.814.450	1.811.910	1.804.370	1.803.000	1.798.500	1.802.350

Bron: CBS Statline 26 november 2025.

* Voorlopige cijfers.

Tabel 2

Cultuurgrond in ha.	A) 2024 t.o.v. 2020		B) 2025 t.o.v. 2024		C) 2025* t.o.v. 2020	
Akkerbouw	3.810	0,7%	16.370	3,1%	20.180	3,8%
Tuinbouw open grond	-1.430	-1,5%	-150	-0,2%	-1.580	-1,7%
Tuinbouw onder glas	-40	-0,4%	280	2,8%	240	2,4%
Groenvoedergewassen	-2.890	-1,4%	-5.750	-2,8%	-8.640	-4,2%
Grasland	-15.400	-1,6%	-6.900	-0,7%	-22.300	-2,3%
Totaal cultuurgrond	-15.950	-0,9%	3.850	0,2%	-12.100	-0,7%

Bron: CBS Statline 26 november 2025.

*Voorlopige cijfers.

Uit reeks A was af te leiden dat de afname van het areaal grasland in de periode 2024-2020 gelijke tred hield met de afname van het totale areaal cultuurgrond (veroorzaakt door de omzetting van landbouwgrond naar grond voor ander gebruik). Reeks B laat zien dat het totale areaal cultuurgrond is toegenomen met 3.850 ha (0,2%) ten opzichte van 2024. Het areaal akkerbouw is in 2025 met 16.370 ha (3%) toegenomen ten opzichte van 2024. Het areaal grasland is ten opzichte van 2024 met 6.900 ha (0,7%) afgenomen en het areaal groenvoedergewassen is afgenomen met 5.750 ha (2,8%). Als tabel 1 en tabel 2 met elkaar worden vergeleken, blijkt dat ondanks de toenames en afnames, het totale areaal cultuurgrond, het areaal akkerbouw en het areaal grasland in 2025 een vergelijkbare omvang hebben als de desbetreffende arealen in 2023. Ook blijkt uit tabel 1 dat de arealen akkerbouw, groenvoedergewassen en grasland gedurende de jaren variëren in omvang.

Hoogachtend,

Femke Marije Wiersma
Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur